

Lenda frå Land

Av Halvard Oudenstad

”Sjå no skal du høyre om Lenda frå Land,” skriver Vinje. Og han legger til: ”— av saga er sann kvar enaste mutten og molen”. Og hvem av oss tvilte vel på det den gang vi leste i leseboka om denne dyretragedien i fjellet, til ”øyet ble stort og vått”. Det er vel neppe noe av vår ”barnelærdom” vi husker bedre enn nettopp diktet om Lenda og ”hennar fagraste folen”. Men senere har vi kanskje tvilt på sannheten, og ment at Vinje har lagt noe annet i diktet, at det er noe om hestenaturen i norsk lynne, et av hans vanlige tveeggede alvorsord til sine landsmenn.

Men Lenda har virkelig levd. Den er ikke et fantasifoster, ingen eventyrhest. For et hundre år siden dro den harv og plog, gjødsel og avling på Engum i Snertingdal. Der var den havnet ved at Johannes Engum hadde kjøpt den av en driftekar fra Luster i Sogn. Dens barndoms grønne dal skulle således være å søke ett eller annet sted mellom Vestlandets bratte fjell — kanskje helst i Luster.

Fortellingen om Lenda kan en si er for ny til å kalles folketradisjon. Johannes Engum som kjøpte Lenda, overdro gården til sønnen Torger i 1859, og det var mens han enda hadde gården at Lenda foretok sin rømling. Sønnen til Torger, Jehans Engum, døde i høy alder for få år siden. Og det er mange som har hørt han fortelle om Lenda og folen. Denne ”folen” var en åring unna Lenda, visstnok den hun var drektig med da hun ble kjøpt. Lenda foretok til å begynne med flere rømlings-

forsøk vestover opp gjennom Valdresfjella, men ble hver gang innhentet og ført tilbake. Men etter dramaet ved Bygdin ga den opp dette.

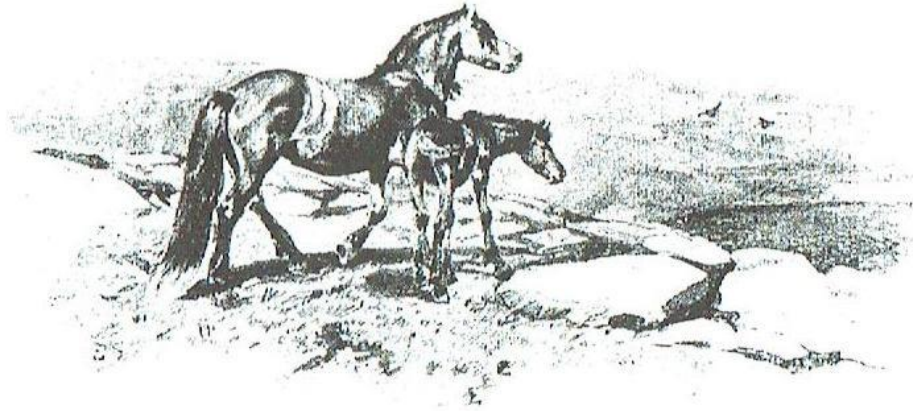
Her skal først gjengis historien om Lenda slik vi har den fra folkene i Engum.

Denne hest – Lenda frå Land – som er blitt udødeliggjort gjennom Aasmund Olavsson Vinjes dikt, var av Sognehestrasen og blågrå av farge. (Sognehesten var en egen rase og litt større enn fjordhesten og for det meste blåaktig av lett). Det var, som før fortalt, en driftekar fra Luster i Sogn som om høsten en gang i slutten av 1850-årene solgte den til mannen i øvre Engum i Snertingdal. Den var da følltung. Om våren ble den sluppet med folungen sin på beite i Engumsskogen i Kråkhugguet. Den forsøkte å rømme flere ganger, men ble innhentet. Da den hadde en 1-årings fole med seg da den gikk fast i fjellet ved Bygdin måtte det ha vært andre året etter den var kommet til Engum dette hendte. – Fra Kråkhugguet er det ikke langt til Synfjellet i Torpa som er en utløper av Valdresfjellene, og den dro rett til traktene ved Bygdin hvor den antagelig hadde gått om sommeren før den ble solgt til Engum.

Ved Bygdin var den kommet inn i en trang dalkløft som endte i bratte fjellvegger. Og da det ikke var mere gras der la den på svøm med folen etter seg utover vannet. Etter som den nåværende eier av øvre Engum, Henrik Udahl, forteller, skulle den ha svømt over vannet til en grønn grasfleck på den motsatte siden. Her var det at fekaren Ola, som Vinje kaller han, og som bodde i en liten steinhytte ved Bygdin, oppdaget at det var en hest derute.

Da han kom på stedet var folen krepert av mangel på næring. Den vesle grasflekken var da svartnaget. Fekaren skar gras på fjellet og brakte ned, og hoppen kom seg att. Av stokker som en fant ved stranden ble det laget en flåte som hesten ble brakt tilbake på over vannet igjen.

Det var en av sønnene på Engum, Henrik Johannesen Engum

født 1840, den nåværende eiers bestefar, som hentet Lenda tilbake da de fikk sporlag på den. Det var en hestekar, Paul ”lystring”, som hadde med seg beskjed om hesten. Han hadde villet ta med seg hesten da han skulle en tur nedover på de kanter den hørte hjemme, men fikk ikke lov. Eieren skulle selv komme og hente den.

Det var på et småbruk som heter Pynten et sted ved Vangskjellet, hvor den var blitt brakt ned.

Dette er i korthet det som folkene i Engum har å berette om Lenda, og som både de og andre i bygda hevder er Vinjes ”Lenda frå Land”. – For om mulig å få fram opplysninger som kunne bekrefte eller avsanne dette ble det skrevet en artikkel om henne i bladet ”Samhold” på Gjøvik for noen år siden, og nedenfor gjengis utdrag av opplysninger som kom inn.

Først gir vi ordet til Olga Sparstad, Øylo i Valdres, som forteller:

”Eg veit ikkje noko som beit seg so fast i minnet mitt medan eg gjekk i skule som diktet um ”Lenda frå Land”. Trøysta meg med at det kanskje ikkje var sant, men so fortalte bestemor – Gjertrud Høverstad. – Denne fekaren Ola – Ola Leine – var bror hennar. (Han var bestefar til lensmannen vår Nils Thune.)

Ola låg bort i fjelli ved Nybu, som no kallast Torfinsbu,

til kvar sumar med fedrifti si, samstundes som han gjette hestar. Ein dag kom det ei framand merr med folungen sin, og den gav seg i lag med hestane i fleire dagar. Men ein dag var ho burte. Han leite og leite, trudde ho hadde reist til ein annan havn, og var på tur dit, og då vart han vår henne. Ho stod fast i ei skor, syrgjande over folungen sin – utan mat.

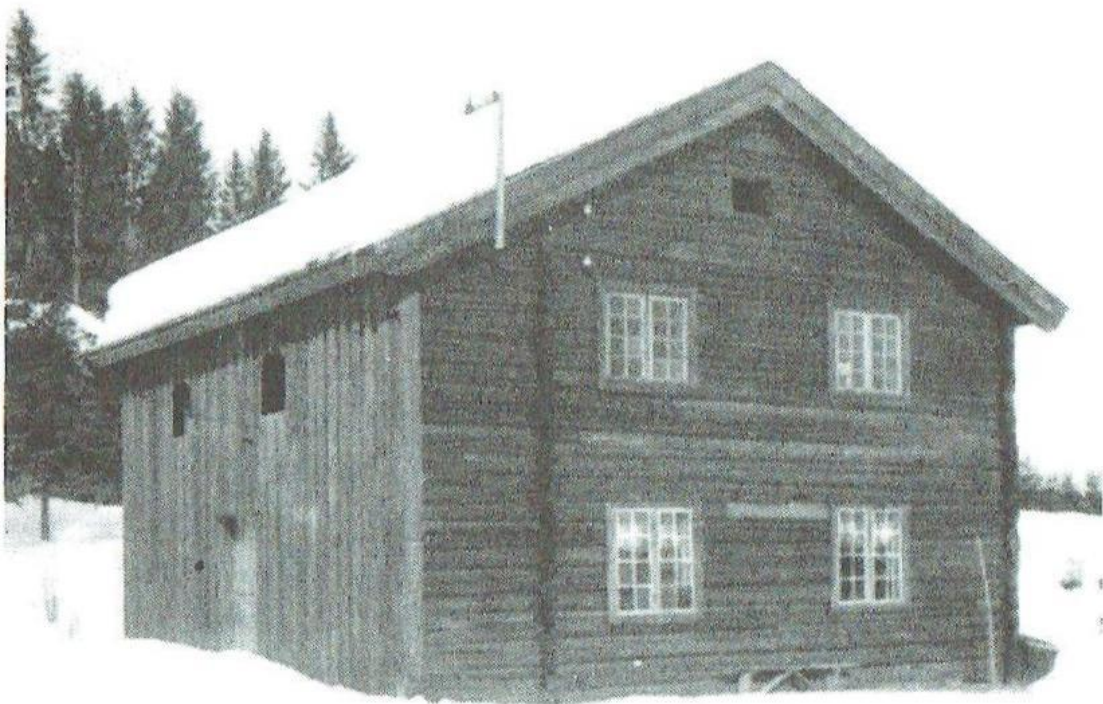
Det kallast for Galdeberg, der ho stod, og det ligg millom Torfinsbu og Eidsbugarden. Ola fekk ho ikkje med seg, for ho var så medteken at ho greidde ikkje gå. Han skar gras åt hennar i fleire dagar før ho vart sopass at han fekk ho med seg til hestane sine att.

Ein dag kom det ein hestehandlar frå Lyster, og han ha vilja taka ho med seg, men Ola kjende ikkje noko til han og torde ikkje senda ho med han. På same tid var det ein reinskyttar burt i fjelli der, Nils på Pynten frå Høre, og Ola og Nils kjendes godt, og Ola fekk sendt Lenda med han til Høre, der vart ho henta av eigarmannen.

Eg har no vore hjå Ola Nordland som er 96 år (det var i 1962 – forfatterens anmerkning) og spurt om han visste kvar steinhytta var som Ola, fekarer, budde. Ja, den ligg eit stykke sør for Galdeberg, ja nærare Torfinnsbu, og han hadde vore med og lagt torv på taket til denne hytta, og hadde lege i den. Men no står det att berre murane av den.”

Fra Gjertrud Nordland, Øylo i Valdres, kom disse opplysningene:

”Jeg kom til å lese en artikkel i ”Samhold” om ”Lenda frå Land”. Jeg gir deg det råd at du til sommeren tar en tur til Torfinsbu turisthytte. Jeg er sikker på at det ennu – i det minste – finst levninger av den steinbu som Vinje skriver om. Og da vil du heller ikke synes det er rart om disse to fjellets menn søkte kontakt med hverandre. Det er vel omtrent 15 km. fra Eidsbugarden hvor Vinje holdt til og til Nybu, der som fekarer ”Ole” lå og gjette fedriften sin. Ola var i fra garden Leine her på Vennes. Det er gårdene Leine og Nordland som eier den fehavnen enda. Fedrift og fekarer er det slutt med.

Stallen (øverst) og våningshuset på Engum.

Jeg har ikke hørt om det navnet Paul ifra Luster, men det var svært mange fekarer som leigde havner på den andre siden av Bygdin, så som nedre Yksnesdal og øvre Yksnesdal. Kanskje Paul var en av dem? Og helst var det lustringer, som dem alltid sa, som lå der med svære fedrifter.”

Lars K. Leirdal, Alsmo i Sogn, kom med dette:

”Den mannen som melde ”Lenda frå Land” var truleg Paul Helgeson Dale som seinare brukte Øygarne og Flikki som etternavn. Både Paul Helgeson Dale og sonen hans var driftekarar. Borneborna til Paul Helgson Dale lever, og eg reknar med dei kan gje opplysningar som er av interesse.”

Av det som foran er fortalt må en gå ut fra som sikkert at ”Lenda frå Land” er identisk med hesten fra Engum i Snertingdal. Navnet Lenda kan tyde på at den hadde et avtegn i lenda, kfr. Blessa, Sokka o.fl. At Vinje kaller henne ”Lenda frå Land” er heller ikke så svært misvisende. Gården Engum ligger bare noen få kilometer fra elva Dokka og grensa mot Land. Snertingdal var den gang anneks til Biri og heller lite kjent, så det er ikke rart om grensene var litt uklare for fekaren Ola oppved Bygdin, og for ordkunstneren Vinje falt et ordspill som ”Lenda frå Land” lett i pennen.

Stallen som Lenda holdt til i er nå sammen med våningshuset på Engum satt opp igjen på ”Eiktunet” ved Gjøvik – bygdemuseet for Vardal og Snertingdal – ikke fordi Lenda levde der, med fordi de står for den gamle stilrene bygdeskikken i dalføret. Med sine mange hundre år er hovedbygningen romslig og høgloftet. Til all lykke nytte de gamle huset og innredningen uten å ”modernisere” på det. Det er heller ikke gjort med stallen. Han står der med sine smale spiltau og uten vindu. Hestene – fire i tallet – var bundne til veggen, som har hestegnag i stokkene etter dem. I det ene stokklaget foran krybben er det fire lysåpninger, og i bakstallen er gjødselglugge.

De mange som ble glad i Lenda og syntes synd på henne etter fortellinga i leseboka, kan således enda få anledning til å

besøke stallen der hun stod mens hun kvilte fra hardt arbeide i brattlendt skog og på steintung åker, der hun stod og mintes sønnen sin som mistet livet i Valdresfjella, og der hun sto og lengtet så sårt attende til bakkene og barna hun lekte med som ungdom der vester i Sogn. — Det burde stått en hest støpt i bronse, på båsen hennes på museet, eller ute på tunet, til et minne både om Lenda og den tida hun levde i, da en hest var et grann mere enn et dyr, et mål på den vyrnaden og den kultur-en gården hadde.

